

Door middel van projecten worden makkelijker contacten gelegd tussen bedrijven

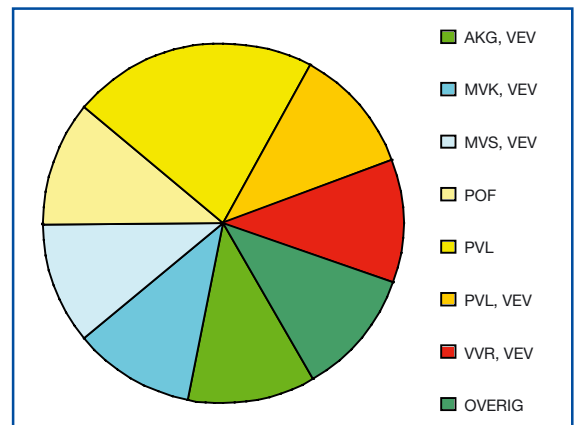
Koppelen van bedrijven nog 'up to date'

In het gebied Veluwe-IJsselvallei is in december 2008 het laatste koppelbedrijven-project afgesloten. Maar in het kader van nieuwe regelgeving voor de uitwisseling van mest én het algemene streven naar een regionale 100% biologische productie moeten gespecialiseerde bedrijven wel blijven koppelen. Een project duurt echter maar zoveel jaar. Wat is er bereikt en hoe gaat het verder?

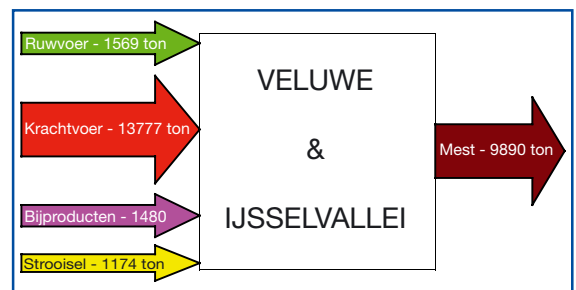
Vanaf het begin was het al duidelijk dat in en om de Veluwe veel biologische veebedrijven zijn gevestigd. Biologische landbouw is nog steeds een afspiegeling van de gangbare landbouw, wat zich ook uit in de verdeling van bedrijven. Er zijn vooral veel legkippenbedrijven. Deze productie werd in het begin van deze eeuw sterk gestimuleerd en heeft nu veel voer nodig en moet mest afvoeren, terwijl er weinig akkerbouwbedrijven in het gebied zijn. Tijdens het project was de Nederlandse landbouw, en daarmee ook de biologische, tevens sterk aan het uitbreiden op bedrijfsniveau. Meer kippen en meer koeien per bedrijf waardoor de noodzaak voor uitwisseling steeg. Dit speelde ook bij verschillende deelnemers van het project. Bijna elke deelnemer was bezig een nieuw bedrijf op te zetten of zijn omvang te vergroten. Ten tijde van het project leefden we dan ook nog vóór de kredietcrisis. In 2007 is geïnventariseerd dat er 14 Kton krachtvoer naar het gebied toe moest en 10 Kton mest moest worden afgevoerd.

Voer van eigen bodem

Productie van voer van eigen bodem was in het project Koppelbedrijven een belangrijk onderwerp. Koppelen is een optie, maar waar het kan, proberen veebedrijven toch zelf zoveel mogelijk zelfvoorzienend te worden. Voor koeien is de productie van ruwvoer geen probleem, daarvoor zijn de bedrijven redelijk zelfvoorzienend. Het probleem is vaak de productie van krachtvoer - daar zijn vaak grote tekorten die moeten worden aangekocht. In het project is gewerkt aan krachtvoerproductie voor koeien, varkens en kippen. Opmerkelijk is dat de producten voor de verschillende diersoorten niet veel verschillen. De trend is steeds meer korrelmaïs en graan (tarwe of triticale) nat en aangezuurd in te kuilen in een plastic slurf. Op deze manier hoeft het product niet te worden gedroogd, wat veel kosten bespaart en men is minder afhankelijk van het weer. Dit product zou tevens effect hebben op de gezondheid van dieren. Het nat inkuilen heeft wel het nadeel dat het buiten ligt en in de winter moet worden opgehaald van buiten. Verder is er het gevaar dat het product gaat schimmelen en daardoor niet

Figuur 1. Verdeling van bedrijfsactiviteiten (in de streken Veluwe en IJsselvallei)

Figuur 2. Resultaten van een enquête uit 2007

meer gevoerd kan worden. Daarom hebben twee deelnemers ook graan en maïs gedroogd en opgeslagen in silo's. Op deze manier is het product veilig opgeslagen. Het wordt geplet of gemalen gevoerd aan melkkoeien en varkens.

Afzet kippenmest

Er is een tekort aan biologische rundermest in de biologische akkerbouw in Nederland, wat nu nog met gangbare mest wordt opgelost. De akkerbouw vraagt met name om rundveemest, vast of drijfmest. Dit heeft te maken met de verhouding tussen stikstof (N) en Fosfaat (P₂O₅). In rundveemest is die bijvoorbeeld 2 op 1, waardoor er bij een aan-

voer van 70 kg P_2O_5 /ha 140 kg N wordt aangevoerd. Met kippenmest lukt dat niet, want daar zit veel meer fosfaat in. Het idee was daarom met de fosfaatrijke kippenmest het grasland van melkveehouders te bemesten waardoor rundveemest vrij kan komen voor de akkerbouw. Wanneer gras deels wordt bemest met droge kippenmest, bijvoorbeeld in het voorjaar, en deze bedrijven voeren dan een deel van hun rundermest af naar de akkerbouw, worden twee vliegen in één klap geslagen. De akkerbouw heeft zijn geliefde rundermest en de kippenmest vult het tekort aan op het gras. Er zijn nu al melkveebedrijven die dat doen. Vaak zijn het gemengde bedrijven met kippen en koeien.

Over de werking van kippenmest op grasland is in de praktijk wel ervaring maar in de literatuur weinig bekend. Kippenmest is erg rijk en het kan op arme gronden de groei van stikstofminnende planten (bijvoorbeeld brandnetels) stimuleren. Wat het effect is op grasklaver is ook onduidelijk. Het zou een goede voorjaarsstart kunnen geven op grasklaver en het kan een overmatige groei van klaver tegen gaan. Een kleine proef op grasklaver liet een forse verhoging van de grasgroei zien (zie Tabel 1). Natuurlijk is het ook de vraag of je met een dergelijke kringloop niet te veel gaat transporteren. Misschien ligt er een goede toekomst voor kippenbedrijven in de traditionele graslandgebieden.

'Pimp je mest!'

In steeds meer sectoren wordt het 'pimpen' gebruikt om de kwaliteit van bestaande producten te verbeteren naar eigen smaak. Mest is misschien wel het laatste product waarvoor je aan pimpen gaat denken. Toch heeft het koppelbedrijvenproject als voedingsbodemp project gediend om deze theorie voor mest ook toe te passen.

Een akkerbouwer heeft voor zijn teelt mest nodig met een stikstof-fosfaat-verhouding van 2 op 1. De hoeveelheid stikstof in runderdrijfmest neemt door extensivering de laatste jaren sterk af naar 3-3,5 kg N/ton drijfmest. Doordat het fosfaatgehalte relatief minder afneemt, wordt zulke mest minder aantrekkelijk voor de akkerbouwer.

Kippenmest is daarentegen veel te rijk met gemiddeld 25 kg N per ton en 20-25 kg fosfaat. Zulke rijke mest kun je slecht verdelen en per ha wordt snel te veel fosfaat toegediend, wat niet nodig en wenselijk is. Vanuit deze constateringen groeide het idee om mest te gaan 'pimpen' oftewel aan te

Tabel 1: Resultaten bemestingsproef op 2de snee gras-klaver met 90 kg N/ha uit runderdrijfmest of vaste kippenmest.

	Ton ds.ha	VEM	DVE	OEB	R. eiwit	suiker
Kippenmest	1.57	939	90	-7	153	172
Runderdrijfmest	1.09	955	101	51	220	76

Tabel 2. Voorbeeldberekening van 100 ton drijfmest met 4 ton vaste kippenmest en vinasse.

	Kg/ton		
	N	P_2O_5	K_2O
Runderdrijfmest	3,5	1,7	5,5
Kippenmest	25	18	15
Vinasse	40	5	100
Mengsel: 100 + 4 + 4	5.65	2.43	9.71

passen aan de vraag van de 'consument-akkerbouwer'. In 2007 is de eerste 100 ton drijfmest 'gepimpt' met ongeveer 4-5 ton verse kippenmest. Zo werd een mest verkregen met een N-P-verhouding van 2 op 1. Deze mest is met sleepslangen toegediend aan snijmaïs. Op deze wijze kan het pimpen van mest een grote bijdrage leveren aan de tekorten van stikstof en fosfaat in de biologische landbouw. De techniek van het pimpen van mest is simpel en energiezuinig. Verse mest geeft waarschijnlijk het beste resultaat omdat de mest niet gaat broeien en zijn stikstof blijft bewaard. De techniek moet nog verder worden verfijnd. Zo kan wellicht het toedienen van koolstof aan de drijfmest de stikstofbinding nog verbeteren. In het voorbeeld wordt ook nog gepimpt met vinasse om het kaligehalte te verbeteren.

Koppelen op grotere schaal

Zoals de inventarisatie aantoonde, kan de Veluwe door het vele vee nooit een gesloten kringloop realiseren. Het is onmogelijk de uitwisseling van producten binnen het projectgebied rond te zetten. Bij de westerburen in de Flevopolder is de situatie echter omgekeerd en daarom werd vanuit het project steeds meer die kant op gekeken. Een paar projectdeelnemers met veel dieren hebben afspraken gemaakt met een paar grote akkerbouwers in de polder in plaats van vele kleine afspraken met kleine bedrijven op het oude land.

Het bedrijf Groot Ehrental te Nijkerk, waar Herman en Frank Lankhorst 150 koeien melken, heeft daarom afspraken gemaakt met een van de grootste akkerbouwbedrijven in Zuidelijk Flevoland, NZ-27 genaamd, met 265 ha grond. Er zal voer en drijfmest worden uitgewisseld. Ook het legkippenbedrijf Van den Brink gaat mest afvoeren naar de polder en voer terug ontvangen. Het blijkt vaak dat door middel van projecten makkelijker contacten worden gelegd tussen bedrijven. Er is dan een eerste basis van waaruit afspraken worden gemaakt. Daar dienen projecten immers ook voor. Na afloop van een project worden deze contacten dan hopelijk gecontinueerd.

In een vorig koppelproject werd al eens een inventarisatie voor heel Nederland uitgevoerd. Daaruit bleek dat de verdeling van vee en akkerbouw over heel Nederland best goede uitgangspunten biedt voor een gemengde Nederlandse biologische productie. Op landelijk niveau is er een verhouding van 2 op 1 voor veehouderij en akkerbouw. Dit is een perfecte verhouding voor een gemengd veehouderij-akkerbouw-'bedrijf'. ■